

prejeto: 2006-12-07
pregledni znanstveni članek

UDK 930.1:001.8

NEVZDRŽNA KRHKOST ZGODOVINE

Marta VERGINELLA

Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, SI-1000 Ljubljana, Aškerčeva 2

Univerza na Primorskem, Fakulteta za humanistične študije Koper,

SI-6000 Koper, Glagoljaška 8

e-mail: martaverginella@tiscali.it

Ko je sredi druge svetovne vojne Marc Bloch začel pisati razpravo, ki je posthumno izšla z naslovom *Apologija zgodovine ali zgodovinarjev poklic*,¹ je imel v mislih bodisi kritike, ki so na zgodovinopisje prihajale iz družboslovnih in literarnih vrst, bodisi vse manjšo naklonjenost, ki jo je zgodovina uživala v širši francoski javnosti. Za časa nemške zasedbe je med Francozi prevladalo prepričanje, da jih je zgodovina dokončno opeharila. Razprava, ki jo je soustanovitelj francoskih Annalov pisal, preden so ga aretirale nemške okupacijske oblasti, je bila poslednje Blochovo intelektualno dejanje in je po njegovi usmrtni 16. junija 1944 v bližini Lyona pridobilo status zgodovinopisne oporoke. Delo je nastajalo v negotovih vojnih razmerah, ko se je Bloch pridružil francoskemu odporništvu, a je bil hkrati trdno prepričan, da odvrnitev družbe od zgodovine terja korenit razmislek o zgodovinski metodologiji in samem zgodovinarjevem početju. Zgodovinopisje, ki ni sposobno opraviti kritičnega pretresa lastnih delovnih navad in spoznavnih postopkov, se ne more obraniti pred tistimi, ki ga potiskajo na humanistično obrobje, a tudi takimi, ki o sebi mislijo, da mu po najboljših močeh služijo, dejansko pa mu zelo škodujejo. Bloch je bil glede zgodovinopisne bodočnosti premočrten: "Če ne bomo pazili, utegne slabo dojeta zgodovina spraviti za seboj na slab glas tudi boljše razumljeno zgodovino" (Bloch, 1996, 44).

Ne glede na to, kako danes beremo *Apologijo zgodovine ali zgodovinarjev poklic*, zgolj kot "izdelek svojega časa" ali pa kot "popolno dejanje zgodovine" (Le Goff, 1996, 36), ostaja Blochovo problematiziranje znanstvenih in državljskih odgovornosti zgodovinopisja spodbuda za razmislek o upravičenosti in hkrati tudi krhkosti zgodovine. Če drži, da se zgodovinar ne more nikoli povsem osvoboditi spon okolja, v katerem deluje in raziskuje, potem je tudi njegovo preučevanje dejanj in delovanj ljudi v preteklosti sad sodobnih branj in razlag "posrednih" pričevanj. Raziskovalne poti, ki jih ubira zgodovinar, in vprašanja, ki jih zastavlja virom, so proizvod časa, v

¹ Marc Bloch je v najstarejšem osnutku svoje delo podnaslovil *Kako dela zgodovinar in zakaj*. V francoskem izvirniku je izšlo z naslovom *Apologie pour l'histoire ou métier d'historien* leta 1949.

katerem živi, zato se Blochu zdi beg pred sedanjostjo usoden za vsakega zgodovinarja. Zgodovinopisje, ki ni zmožno razumeti živega in ki ne hrani stikov z današnjostjo, je lahko le neke vrste starinarstvo. Nič manj nevarno za okrnitev zgodovine pa je ujetništvo v sedanjosti oziroma zgodovinarjeva podreditev kontingentnim družbenim in še posebej političnim potrebam. Zgodovinarjem, ki se želijo izogniti stranpotem, preostane po Blochu le eno: da svoje početje trdno zasidrajo v znanosti in v metodi. Kajti, kot pritrjuje Jacques Le Goff, znanstvenost zgodovine "ni v naravi, v njenem predmetu, ampak v početju in metodi zgodovinarja" (Le Goff, 1996, 17).

Vračanje k Blochu in k njegovemu zgodovinopisnemu razmisleku v devetdesetih letih, tako v Franciji kot zunaj nje, ni naključno. Pojavlja se v ozadju razprav, ki zadevajo predvsem politično rabo oziroma zlorabo zgodovine in so od začetka devetdesetih let čedalje pogostejše v skorajda vseh evropskih zgodovinopisnih okoljih. Čeprav politična raba zgodovine ni nikakršen postmoderni *novum*, je vse večja pripravljenost zgodovinarskih krogov, da se v imenu "javne koristi" ali "skupnega dobrega" odrečejo zbiranju dokaznega gradiva in odpovejo osnovnim zgodovinopisnim postopkom, z njimi pa kritičnemu ozaveščanju družbe, skrb vzbujajoč fenomen, ki spodbuja zgodovinopisno refleksijo (Hobsbawm, 1997, 317; Detti, Flores, 1999, 48). Tudi zato, ker so prav vojne in totalitarizmi 20. stoletja v najbolj tragični obliki pokazali, kako zelo smrtonosni so lahko učinki politiki služabniške zgodovine in kako pogosto tudi narodotvorno poslanstvo zgodovine ne ostaja brez dramatičnih posledic (Todorova, 2004, 1–24).

Giovanni Levi se je v razpravo o politični zlorabi zgodovine vključil s tezo, da javna krhkost zgodovine ni posledica njene politične rabe, temveč njene preskromne zasidranosti v znanosti. Če danes zgodovinopisju grozi izguba znanstvenega statusa, se to dogaja zato, ker zgodovinarji pozabljajo na vse tiste znanstvene obrambne mehanizme, s katerimi so se še v nedavni preteklosti zavarovali pred politično zlorabo svojih dosežkov in spoznanj. Politična zloraba zgodovine ni le rezultat zunanjih, političnih pritiskov in javnih potreb, temveč tudi posledica samega zgodovinopisnega početja. Predvsem tistih zgodovinarskih izbir, ki bralce napeljujejo k nekritičnemu sprejemanju zgodovinopisnega dela in k prepričanju, da je to, kar berejo ali slišijo, neovrgljiva resnica, pa čeprav zanjo manjkajo dokumentarni dokazi. Ko zgodovinarji prikrivajo svoje interpretativne zadrege in postopke, s pomočjo katerih so vir preoblikovali v dokument, naposled v zgodovinsko dejstvo in končno v problem, nemalokrat sami prispevajo k okrnitvi zgodovine (Levi, 2000, 16).

Razprave, ki so objavljene v pričujočem sklopu *Acta histriae*, posegajo na raznovrstna zgodovinopisna področja. Druži jih iskanje tehtnih odgovorov na metodološka in epistemološka vprašanja, ki jih zastavljajo viri. Vida Rožac Darovec posega v polje ustne zgodovine. V svojem prispevku pojasnjuje značilnosti "ustnega" zgodovinskega preobrata in navaja temeljne teoretske in metodološke etape *oral history*.

Namen prispevka je problematizirati rabo ustnih virov, razpreti številna vprašanja njihove zanesljivosti oziroma nezanesljivosti, predvsem pa opozoriti na mednarodno najbolj odmevne razprave, ki so v zadnjih dveh desetletjih prispevale k razvoju tega raziskovalnega polja. Prispevek Marca Apollonia pretresa vprašanje narativnosti v zgodovinskih delih. S pomočjo Chomskyjeve generativne slovnice pisec ovrže teorijo narativnosti Haydena Whita, po kateri naj bi bila zgodovina enostavna verbalna konstrukcija, odvisna od jezikovnih in retoričnih pravil. Monica Rebeschini piše o zgodovinopisnem zanimanju za biografski žanr, obravnava značilnosti biografske metode in rabo biografskega vzorca v "novi" politični zgodovini. V drugem delu svojega prispevka omenja slovenska zanimanja za biografski pristop in ugotavlja, da kljub hipertrofičnemu zbiranju biografskega materiala še ni zaznati večje zastopnosti žanra zgodovinske biografije.

Z naj sodobnejšimi obravnavami zgodovine epidemij in socialne zgodovine medicine se ukvarja Urška Železnik, ki v svojem prispevku opozori na pomembnost interdisciplinarnega preučevanja bolezni epidemij in zdravstvenih praks. Dragica Čeč s pomočjo sodnih aktov analizira sodno prakso in retoriko na Kranjskem v 16. stoletju in ugotavlja, kako je sodne vire potrebno interpretirati dosledno z družbenim in kulturnim kontekstom, v katerem so nastali. Prispevek Alekseja Kalca se ukvarja z zgodovinsko demografsko problematiko in preučevanjem mestnega prebivalstva pred uvedbo moderne statistike. V pretres jemlje bodisi mikro bodisi makroanalitično metodo ljudskih štetij, cerkvenih matrik in drugih virov, predvsem pa metodološke in interpretacijske vidike rabe dopolnilnih virov.

Vsi avtorji, ne glede na to, ali je njihov prispevek nastal kot uvod v podiplomsko raziskovalno delo (Rožac Darovec, Čeč, Apollonio, Železnik) ali pa kot rezultat že sklenjene zgodovinopisne obdelave (Rebeschini, Kalc), se soočajo s široko paleto metodoloških in interpretativnih vprašanj, ki jim jih zastavlja analiza različnih virov, od sodnih do župnijskih, od ustnih do pisnih, statističnih in pripovednih. Odgovore nanje iščejo v zgodovinopisno mednarodnem referenčnem okviru, predvsem v delih tistih zgodovinarjev, ki kažejo po eni strani veliko dovzetnost za inovativnost in interdisciplinarnost, po drugi pa so še posebej naklonjeni problematizirani rabi virov in nenehnemu kritičnemu pretresu interpretativnih kategorij. Možnost vpogleda v zgodovinarske delavnice, v kraje, kjer se tkejo votki zgodovinskih pripovedi, je vedno obetavna, bodisi takrat, ko nam omogoča preverjanje že prehojenih raziskovalnih poti, bodisi ko nam nakazuje smeri šele zastavljenega raziskovalnega dela. Negotova tipanja in dvomi so, podobno kot vztrajanje pri transparentnosti manipulacij dokumentacijskih materialov, hvalevredni. Potrjujejo kritično privzemanje pristopov in razreševanje problemov, ki se porajajo v približevanju predmetu raziskave, predvsem pa napor, ki je vložen v to, da bi zgodovino mislili manj ceneno – kot je zapisal Bloch, "a moins bon marché".

LITERATURA

- Bloch, M. (1996):** Apologija zgodovine ali zgodovinarjev poklic. Ljubljana, Studia humanitatis.
- Carreras Ares, J. J., Forcadell Alvarez, C. (2003):** Usos publicos de la Historia. Madrid, Prensas Universitarias de Zaragoza.
- Detti, T., Flores, M. (1999):** I crimini della storia. Lo storico, la verità e la memoria del passato. I viaggi di Erodoto: quadrimestrale di studi e aggiornamento sulla storia, 38/39, 44–56.
- Ginzburg, C. (1998):** Occhiacci di legno. Nuove riflessioni sulla distanza. Milano, Feltrinelli.
- Ginzburg, C. (2000):** Rapporti di forza. Milano, Feltrinelli.
- Hartog, F., Revel, J. (ed.) (2001):** Les usages politiques du passé. Paris, Edition de l'École des hautes études en sciences sociales.
- Hobsbawm, E. J. (1997):** De Historia. Milano, Rizzoli.
- Le Goff, J. (1996):** Predgovor. V: Bloch, M.: Apologija zgodovine ali zgodovinarjev poklic. Ljubljana, Studia humanitatis, 7–36.
- Levi, G. (2001):** Le passé lointain. Sur l'usage politique de l'histoire. V: Hartog, F., Revel, J. (ed.): Les usages politiques du passé. Paris, Edition de l'École des hautes études en sciences sociales.
- Revel, J. (2006):** Un parcours critique. Paris, Galaade Editions.
- Todorova, M. (ed.) (2004):** Balkan Identities. Nation and Memory. London, Hurst & Company.